

bi pa vzel slovo tako, da bi otresel prah s svojih nog, rekoč: „O nedozoreli sad!“ pri eni strani še nisi zrel, pri drugi pa užé gnjiješ.

Predočujmo si dobro vzgojeno mladino slovensko; in ako vsak pomore po svoji moči, po svoji sveti dolžnosti, dosežemo toliko, da lahko samostojno, samosvestno stojimo „na strah vragom“, nasproti preteči povodnji anarhizma, nihilizma, socijalizma in druge slične smotlake, ki žuga podreti družbo človeško.

Črtice iz botanične zgodovine.*)

(Fr. Kocbek.)

Človek je užé od svojega postanka obračal okó na rastlinski svet, ker je v njem našel naslade in korist. A ipak morala so neštevilna stoletja preiti, dokler mu je prišlo na misel v rastlinstvu iskati pouka in znanja, katero bi mu ne le materijalno koristilo, nego tudi oplemenitilo dušo. Dolga vrsta vekov minula je, predno se je človek otresel svoje duševne okornosti, ter storil prvi korak k znanstvenemu preučevanju, osnovavši si posebno védo — botaniko.

Kakor je obče znano, pognale so malone vse znanosti svoje kali na plodnem zemljišči blagoslovljene Grške. Prvo seme, iz katerega so vzrastle prirodoslovne vede, vsejali so užé grški veleumi. Zadnji cvet pak, ki se je razvil na bujnem stebelu grškega znanja, bila je botanika.

V petem in šestem stoletji pr. Kr. rodila je Grška redoma célo množino vélikih državnikov, darovitih umetnikov, pesnikov in filozofov; a proti koncu te najsijajneše dóbe grškega življenja pojavila sta se dva gorostasna veleuma. To sta bila Aleksander Véliki in njegov še umnejši učitelj Aristotel. Prvi hotel je blagodat grške kulture razširiti po vsem svetu, dočim je drugi odkril neizcrpive vire človeškega znanja. Aleksander Veliki ni dosegel svojega smotra. Aristotel pa je postal za kasneji naraščaj zvezda predhodnica, katera je dovéla človeštvo do današnjega znanja. Ravno velikanski duh Aristotelov bil je prvi, ki je umel otresti se ónih predsodkov, kateri so do tedaj obvladali najumnejše grške filozofe ter bili jedina zapreka pravemu znanstvenemu napredku. Stari filozofi hoteli so priti na sled prirodnim zakonom jedino z umovanjem. Le s tolmačenjem golih besedí in izvajanjem zaključkov v duhu svojem hoteli so vzdigniti zagrinjalo, ki je odevalo notranje življenje vseh stvorov. Ali Aristotelov duh, ki je takó globoko prodril v vse panoge tedanjega znanja, kakor nobeden pred njim, uvidel je, da je z golim umovanjem nemogoče se ni za korak naprej pomakniti. Zato je prvi nastopil nov pot v preučevanje prirodnih zakonov s tem, da je začel z neumornim trudom proučevati prirodne zakone v prirodi sami. Največjo pozornost obračal je v prvi vrsti živalstvu. Pregledoval je živali v prirodi, studiral njih življenje, notranji ustroj in razplod, kar pred njim ni nikdo učinil. Takó je položil prvi temeljni kamen znanstvenemu izsledovanju živalstva ter stvoril novo znanost — zoologijo. Ali njegova želja za raziskovanjem prirode ni se vstavila jedino le pri preučevanju živalstva, nego lotila se je tudi rastlinstva.

Aristotel je imel rastline živim stvorom, misloč, da v njih duša stanuje, ter je na ostroumni način jel prisposodbljati životne pojave v rastlinstvu s pojavi v živalstvu. Napisal je tudi prvo znanstveno delo o botaniki, katero se je pa žal izgubilo. Ali niso se izgubile njegove misli, njegova odkritja!

*) Posnel po 1. knjigi dr. M. Klšpaticá: „Iz bilinskega svieta“ in drugih virih. *Pis.*

Plod njegovega truda padel je na rodovitna tla, kjer se je oživil še k lepšemu življenju. Theophrast, njegov marljivi učenec, nadaljeval je započeto delo Aristotelovo ter v dveh knjigah sebral vse znanje svoje, katero si je stekel o rastlinah. Opisal je do 500 rastlin, katere se raztegajo na gospodarstvo, gospodinjstvo in zdravilstvo. Takó ste omenjeni knjigi utemeljili novo znanost botanično.

Brez dvojbe je pred Aristotelom in Theophrastom mnogo ljudi poznalo raznovrstne rastline. Tako se zná, da je oče zdravilstva, Hippokrat, živeči v 5. veku pred Kr. r., poznal nad 200 raznih vrst rastlinskih, katere so takrat upotrebljevali v zdravilstvu. Tudi so bili ljudje, ki so razno korenje iskali in kopali, ter je za vraštva in zdravila prodavali. Ti so poznali mnogo važnih svojstev rastlin ter bili takó prvi vrtniki in gospodari. Ali to še ni znanost, ker se ona ne bazira le na praktično korist, nego leži za tem, kakó priti na sled istini; pri tem pa ne išče nobene materijalne koristi. In o tem smislu osnoval je Aristotel znanost z nalogo, da rastlinski svet prouči. Njegovo misel začel je pa izvajati Theophrast, ki se je seznanil z veliko množino rastlin, rastočih po Evropi, Aziji in Afriki. Zanimala ga je vsaka in najeznatnija rastlina, ne pa samó óne, od katerih ima človek korist. Povsod je težil le za vzvišenim smotrom, da prodrè v tajne prirodnih sil. Osobito hotel je zvedeti: kaka razlika je mej rastlino in živalijo? — od katerih organov je rastlina narejena? — katero nalogo ima korenje, steblo, listje, cvet in plod? — kako dolgo more rastlina živeti? — od česar zbolí? — kako se more tem boleznim ogniti? — ali more rastlina sama od sebe postati? — se li more jedna vrst v drugo pretvoriti? — je-li vsejedno, ako se rastlina razplodí s semenom ali s sadiko? — kakó deluje na uspevanje rastline toplota ali mraz, suša ali vlaga, vnanje poškodovanje, obdelovanje ali zanemarjenje, tla in podnebje? Ta vprašanja, s katerimi se botanična veda dandanes bavi, stavili so užé grški botaniki, a niso jim znali pravega odgovora. Vender so s tem pokazali, da so bili zreli za znanstveno preiskavanje. Ali mladi grški duh se je v znanstvenem izsledovanju zaletel in prenglil. Hotel je nenkrat vse skrivnosti prirodnih zakonov razjasniti in razbistriti. In takó so hoteli grški batniki užé celo poslopje novi vedí postaviti, nesluté, da so tej stavbi komaj temelj položili. Vse, kar so pozneje storili, bili so le zračni gradovi, katerim je bil le temelj zdrav in trden.

Zopet je minulo dve tisoč let, kar so Aristotelove in Theophrastove pridobitve na polji znanosti ostale zakopane. Nikogar ni bilo, ki bi označeno delo nadaljeval.

Pri Theophrastu zbirala se je sicer v Ateni velika množina grške mladine, da se upotí v skrivnosti prirode. Bilo jih je na stotine, ki so žejni prijemali nauke, ne sluteči, da bode ta bistri vir kmalu usahnil. Z Aristotelom in Theophrastom zablislila je zadnjikrat luč grškega uma. Od zdaj naprej začela je gasniti, dokler ni napósled povse ugasnila in se pozabila.

Samó jeden národ bil je še, kateremu je bil grški um najlepši vzor, za katerim je težil, kolikor je mogel. To so bili Rimljani. Grški nauki, grška umetnost postala je Rimljanom vzor. Iz Grške so prišli v bogati Rim grški učitelji in zdravniki, presadivši svoje znanje v novo polje. Mej temi učenimi glavami bila sta v prvi vrsti zdravnik Dioskorid in Galen, ki sta se mnogo pečala s preučevanjem rastlin. Ali ta dva pozabila sta na vzvišeni smoter znanosti, kajti imela sta vedno pred očmi le korist, katero more dobiti človek od rastlinstva.

Dioskorid, živeči v prvem veku za Kr. r., imenuje v svojem zdravniškem delu nad 600 zdravilnih rastlin, katere na kratko in često zeló površno opisuje, takó da jih je težko spoznati.

Na to se pojavi v Rimu mož, ki hoče s svojo železno voljo nadkriliti samega Aristotela ter obnoviti in oživiti vse znanje, kar ga je do tedaj človeški um izumil. To je bil Plinij, kateri je s svojim trudom v prirodnih vedah mej Rimljani dosegel največo visokost in slavo. Vse, kar se je do tedaj vedelo o rastlinstvu in živalstvu, zbral je v jedno celoto. Nu, vendar se s svojim umom ni mogel popéti do iste višočine, na kateri je stal Aristotel in njegov učenec. Kako velika je razlika mej Aristotelom in Plinijem! Prvi imel je poleg vélike marljivosti ne le bistro okó za studiranje prirode, nego znal je s svojim umom prodreti tudi v skrivno notranjost rastlinstva, stvarjajoč tako nove zamisli. Plinij je imel le živo željo za znanjem in neumorno marljivost, manjkalo mu je pa stvarjajočega duha. Nalik pridni bučeli nabiral je iz knjig vse znanje, ni pa umel motriti prirode, ne samostalno presojevati. Da Plinij tudi ni imel pravega pojma o nalogi znanstvene botanike, svedočijo njegove lastne besede, kjer veli, da razun ónih rastlin, katere je opisal v svojem délu, nahajajo se še druge, rasteče ob mejah, potih in na polji, katere pa nemale ni imena in ne nudijo nikake koristi. Vendar Plinijev trud ni ostal brez ploda. Mnogo pridobitev človeškega uma nabral in hranil je v svojih knjigah. Akoprem so iste ležale skozi stoletja pokopane v prahu, postale so ipak pozneje izhodišče, iz katerega so se razvijale današnje prirodne vede.

Za Rimljani so kasneje jedini Arabi še negovali prirodoslovje. A tudi tó ni dolgo trajalo. Tajinstveno razumevanje prirodnih prikazni, katero je zavladovalo v srednjem veku, zatrló je vsaki napredek v botaniki. Iskanje strupa in protistrupa v rastlinstvu postalo je glavnim poslom najumnejših glav. Za vse ostalo pak niso imeli ni smisla.

V 15. veku začele so se v Italiji razvijati razne umetnosti in znanosti in proti koncu istega stoletja jeli so misliti tudi na botaniko. Na papeževo zapoved prevede neki Bizantince Theophrastove spise v latinščino, da se z njimi more okoristiti ves napredni svet, ki se je v tej dóbi osobito v znanosti posluževal poglavitno le latinskega jezika. Tudi Dioskoridovi in Plinijevi spisi prišli so zopet na svetlo. Izumenje tiskarstva je zeló pospešilo človeški napredek. Zdaj so se mogle starejše literaturne pridobitve razširiti po širokem svetu.

Zlasti so v tej dóbi laški umetniki s svojim bistrim očesom iskali v prirodi vzore svojim délam ter so češče globokeje prodrli v prirodo, nego je to zahtevala umetnost. V tem času začeli so tudi prvokrat rastline, opisane v botaničnih knjigah, poiskavati v prirodi sami. In takó so prišli zopet na pravi pot.

Ta duševni pokret, ki se je začel v Italiji, razširil se je kmalu čez Alpe po ostali Evropi ter našel osobito na Nizozemskem in v Nemčiji plodno polje. Možjé, ki so v Nemčiji začeli rastline opisovati in katere Nemci ponosno nazivljejo „očetom botanike“, bili so ti-le: Otto Brunfels († 1534), Hieronym Bock († 1554), Leonard Fuchs (1565) in Konrad Gessner († 1565). Z Nemci jeli so tekmiti nizozemski in francoski botaniki. Vendar vse te učene glave tudi niso dosegle one višine, na kateri je stala Aristotelova šola, ker njihova znanost ni bila ona vzvišena in čista, ki zaseduje le resnico ne glede na korist in škodo. Ves trud teh ljudí bil je ta, v prirodi poiskati rastlin, katere so opisali Theophrast, Dioskorid in Plinij.

S prva mislili so začetniki nove botanike, da vse rastline, rastoče v Grški in Mali Aziji in opisane po starih Grkih, rasto tudi po severni in srednji Evropi. Iskali so jih po svojih šumah, gozdih, travnikih in livadah — pa zaman. Nekateri so daleč potovali in s tem odkrili nove kraje. Pa uverili so se, da ima vsak kraj drugo rastlinsko lice in da je več rastlin na svetu, kakor so jih stari pisatelji opisali. Ni čuda tedaj, da so pri tem iskanji našli vsak dan novih rastlin. Kmalu se je množina rastlin takó nagromadila, da jih ni bilo več možno v duhu pregledati in pomniti. Zdaj so začeli vse rast-

line zapisovati in vestno opisovati. Da jih pa še bolje predočijo, jeli so jih tudi risati. Knjige izdajali so s slikami. Tudi stara imena niso zadostovala, trebalo je nova kovati. Najpotrebnejše delo pa je bilo, znane zastline po kakem načelu razredili ali klasificirati, da se lažje pregledajo. (Dalje prih.)

Opis šolske občine Blagovica

v zemljepisnem, prirodopisnem in zgodovinskem oziru v korist metodiki domovinoslovnega pouka.

Sestavil **Fran Marolt**.

V Ljubljanskem muzeji viditi je bronasta roka neke boginje. Drži cvetki slični žrebelj. Našel jo je umrl Jakob Lavrič iz Velikega Jelnika pred lesenim križem na Špintovi njivi.

Kadar po zimi v Podsmrečji pridno kite pletó, pripovedujejo si pravljico o „divji deklici“.

„V Kamrici, velikanskej skali nad Piškurjem, kjer izvira potoček istega imena, bivala je nekdanj divja, a milosrčna deklica. V skali, kjer je še sedaj velika luknja, vdelala si je široko jamo; iz te — „sklede“ je jela. Pogosto zahajala je k staremu Korparju, ubogemu kmetu. Ta pa jo je vedno gostoljubno vzprejel. A tudi divja deklica mu je bila hvaležna. Pravila mu je, kdaj naj seje, kdaj zopet žanje. Vbogat jo je. Postal je vedno bolj premožen. Dala mu je tudi velik klopčič v tkanje z naročilom, ako se mu nit utrga, ne sme reči „kje je konec?“ ampak „kje je nitka?“ — Dolgo, dolgo je pazil! Nekdanj pa se zmoti ter reče mesto „nitka“ — „konec“. Divje deklice od tedaj ni bilo k njemu. Zginila je in ž njo i blagostanje starega Korparja“.

Mnogo govori se o letu 1817. Tedaj bila je huda lakota. Kmet Polkovec iz Velikega Jelnika kupil je za hleb črnega kruha njivo, na katerej seje sedaj 4 mernike žita. Stari Piskar priklopil je svojemu posestvu njivo „Breznice“ na isti način. Kupil jo je od Kumra za hleb kruha; sedaj pa 5 mernikov žita na njej sejejo.

Sedaj, ko sem prečital opis šolske občine Blagovica, preidem k drugemu, bolj važnemu delu svoje naloge: kako je učitelju možno, to snov učencem podajati?

O pouku v domovinoslovji se je užé toliko govorilo in pisalo, da mi je težko kaj novega povedati!

Pouk v domovinoslovji je vsestransko vážen za duševni razvoj dece. Tù lahko učitelj v malem véliko doseže. Otroci poznajo užé itak svojo ožjo domovino, a izraziti, govoriti ne morejo. Učitelj v začetnem domovinoslovnem pouku le to ponavlja, kar otroci užé poznajo — nekaj iz nazornega nauka, nekaj pa iz lastne iskušnje. A s tem, da znajo otroci o tem govoriti, kar užé poznajo, s tem gojí učitelj prvič materini jezik. To je glavna stvar!

Polagoma pridruži se govorenju risanje, temu številjenje i. t. d.; tem pótom pouk koncentrira, kar je zopet vážno. Vsak izmej nas učiteljev (osobito učiteljev na deželi) vé, kako vesel je učenec, kako se mu okó radosti žarí, da zna svojo rojstno hišo, — domačo vas z malim trudom narisati. Da pa i učitelju s tem mnogo veselja dela, da mu njegoví britki stan lajša, vé taisti, kateri je enake slučaje iskusil.

Ko je učitelj obravnaval strani neba, domačo hišo i. t. d., preide k domačej vási. Vsaka šolska občina ima več vasi in sèl. Vsako vas (selo) naj učitelj z deco posamezno opiše in naposled učencem padá celotino: šolsko občino.

Ko se učenci užé dobro orijentirajo, obravnava naj prvič vas, v katerej je šola.